

La dinàmica de les perifèries urbanes i la seva percepció: El Sector Central del Baix Llobregat

José PALOS RODRÍGUEZ

Professor d'EGB. Llicenciat en Geografia

1. Dinàmica de les perifèries urbanes

La concentració demogràfica a les ciutats, a partir de la Revolució Industrial atreta per la industrialització, així com les exigències del desenvolupament tècnic i econòmic que es dona paral·lel a l'ampliació del mercat, es presenten com a primers factors de descentralització. Aquests factors obliguen a la indústria, localitzada a les primeres corones periurbanes, a buscar fora d'elles nous espais, amplis i dotats d'economies de localització i d'escala substitutòries de les anteriors.¹ Aquest procés de descentralització no és un fet nou doncs ja s'havia donat en els països de primera industrialització com Anglaterra, i en els d'intensa i ràpida industrialització com a EE.UU.²

Els símptomes més notables de descentralització es donen al centre d'Europa i Gran Bretanya, en ciutats amb una tradició industrial que, en els anys 70, van estancar el seu component migratori i el seu creixement vegetatiu. Alguns estudis mostren com les regions urbanes de la CE a partir de 1975 han entrat en fase de descentralització absoluta, és a dir, en un estadi de creixement limitat només a les corones exteriors.³ Altres països industrialitzats no europeus també confirmen a grans trets la tendència de creixement de les àrees metropolitanes a expenses de les grans aglomeracions.

Però també s'ha de dir que aquest model de creixement urbà només seria vàlid estrictament per a les ciutats europees desenvolupades i per les ciutats americanes, amb alguns decennis d'avantatge en el procés, atès que la formació de les grans àrees urbanes del nostre planeta no respon sempre a una conseqüència de la Revolució Industrial. Així, es presenten actualment dinàmiques d'urbanització desmarcades del ritme de la indústria, amb

domini de factors demogràfics, sanitaris o de supervivència.⁴ També el fet metropolità ha afectat a sistemes econòmics diferents on els factors econòmics i ideològics de creixement han actuat de forma totalment desigual (New York, Moscú, Pequín...). Allò que és comú a totes, és que han actuat i actuen com a centres de concentració de poder polític i econòmic, així com a centres d'atracció i control del desenvolupament dels països corresponents.

Però tornant als models europeus com a referència, aquestes ciutats en el procés de creixement han anat annexionant-se les perifèries en una dinàmica de creixement de fluxos i posteriorment amb una fagocitosi que fa difícil establir els límits anteriors.⁵ És a dir, s'han format «continuum» urbans i àrees d'influència metropolitana on circulen fluxos centrípets i centrífugs que transformen intensament les perifèries en tots el seus àmbits. Per això, una anàlisi d'aquests continus s'hauria d'estudiar com un geosistema urbà que es troba continuament en desequilibri diferencial i segregacional. Però aquesta intensitat de fluxos no implica obligatòriament la pèrdua de la identitat dels municipis que conformen l'àrea metropolitana i que són les unitats «naturals» i bàsiques de l'arrelament. Partint de que la formació d'aquestes perifèries és i ha estat un fet econòmic, les transformacions del seu territori tenen una lectura econòmica i per tant social en la seva inter-relació. Una excessiva concentració d'activitats i el paral·lel creixement dels nuclis urbans de les primeres corones perifèriques ha generat una sèrie de diseconomies que fan contradictori el fet urbà en els seus primers objectius, l'acumulació de plus-vàlues. També posarà en qüestió la concepció de la ciutat com un espai òptim on és possible concentrar la producció, reproducció i serveis. Aquest fet derivarà en importants i necessàries transformacions en la funció econòmica de la ciutat i de la perifèria, amb una descentralització important d'activitats, una relocalització d'economies d'aglomeració i, per tant, un canvi important del «paisatge» perifèric.

Aquesta descentralització demogràfica i industrial cap a les corones perifèriques no suposa que les grans metròpolis perdin hegemonia, tot ben al contrari, augmenten la seva influència en territoris més amplis, concentrant funcions directives a nivell polític, econòmic i social. Aquest caràcter directriu l'executen mitjançant la concentració d'activitats de gestió i direcció del sistema financer, de la funció pública, de l'empresa monopolista, i de l'avantguarda en investigació i alta tecnologia.⁶ Aquesta concentració de poder converteix la metròpoli en centre direccional, controlador i emisor de la informació a extensos territoris. Si bé aquesta ha estat una prerrogativa tradicional de la ciutat, actualment s'està fent partícip a les seves àrees perifèriques amb les noves tecnologies i millora de xarxes de transport i infraestructures, que trenquen els esquemes isocrònics i permeten localitzar nous centres direccionals.⁷

En el cas espanyol, el procés d'urbanització de les A. Metropolitanas tindrà un fort impuls a partir dels anys 60 amb la industrialització de les estructures productives. El procés generarà un augment important dels desequilibris dels assentaments urbans. Així en aquesta dècada totes les perifèries de les grans A. Metropolitanas augmenten espectacularment en la seva població, molt més que els seus centres urbans (Madrid, Barcelona, València, Sevilla, Bilbao). Aquesta tendència continua fins el 1975. De forma resumida la situació demogràfica de les àrees perifèriques espanyoles entre 1970-85 es pot mostrar en quatre models:⁸

- a) Àrees d'inflexió demogràfica amb un descens del creixement a la perifèria metropolitana i un estancament del nucli central. Com exemples tenim les Àrees de Barcelona i Bilbao.
- b) Àrees de difusió del creixement demogràfic amb un creixement important, absolut i relatiu, de les zones menys poblades de la perifèria. Com exemples el cas de Madrid.
- c) Àrees de creixement equilibrat amb una tendència a homogeneitzar la distribució. Com exemples el cas de València.
- d) Àrees de concentració demogràfica amb un augment important del pes del nucli central. Aquí es produeix un creixement del municipi central superior al de la perifèria. Com exemples Sevilla.

Seguint les característiques de les dinàmiques de les perifèries urbanes exposades anteriorment, en el cas espanyol també coexisteix amb l'estabilització demogràfica entre 1975-90, una difusió industrial del centre cap a la perifèria. Podem dir que aquesta descentralització d'activitats econòmiques ha suposat una terciarització en general del sistema urbà en general, però només de forma molt feble a les zones perifèriques que a partir de 1985 han començat a manifestar una terciarització de component bàsicament local.

1.1. Alguns trets sobre l'A.M. de Barcelona

Entre 1950-60 la ciutat de Barcelona encara mantenia un creixement absolut superior a la de la resta dels 26 municipis de la Corporació Metropolitana de Barcelona, encara que el dinamisme en termes relatius era superior en aquests municipis. Entre 1960-70 les ciutats de la perifèria més immediata són les que presenten els augments de població més importants: Cornellà de Llobregat, Sta. Coloma de Gramenet, el Prat, Sant Boi, Sant Feliu de Llobregat, etc. Es a dir, es consolida la primera corona metropolitana de Barcelona. A partir de 1970, la població de Barcelona s'estanca i el dinamisme de la primera corona comença a minvar.⁹

La disminució del creixement de població afecta la totalitat del territori metropolità (Regió I) però de manera més evident ho fan els municipis integrats al continu urbà. Alguns municipis del límit d'aquesta primera corona, municipis petits, no saturats, amb molt d'espai dedicat a segona residència i ben comunicats amb Barcelona (Corbera de Ll., Torrelles de Ll., etc.) van continuar amb creixements relatius importants especialment a la dècada dels 80. En aquest creixement han estat claus la xarxa viària, especialment les autopistes i les autovies que han definit les línies de creixement. Des de la primera autopista que es posa en servei, Barcelona-Mataró en 1969, fins l'autovia Martorell-Igualada inaugurada fa uns mesos, totes han estat també factors significatius de localització per a la indústria.

Sobre aquesta base de xarxes viàries i d'infraestructures han actuat les tendències expansives de l'activitat econòmica, en forma de taca d'oli, donant una homogeneïtat a la primera i segona corona metropolitana a partir dels eixos d'extensió. Un d'aquests eixos de creixement és la comarca del Baix Llobregat, que des del 1964-72 que va rebre unes 400 empreses procedents de Barcelona¹⁰ fins a la actualitat (passant per èpoques de diferent

intensitat en la industrialització) amb la creació de diferents polígons industrials seguint els eixos de penetració, s'està convertint en el polígon industrial de Barcelona.

Aquesta invasió de les perifèries urbanes per part de la metròpoli, exposada en el marc general de les ciutats europees i concretada en el cas de Barcelona amb algunes pinzellades, ens permet resumir el cúmul de transformacions generades en el seu territori i a la seva població:

a) En l'ús del sòl hi ha una disminució del sòl dedicat a l'agricultura i un augment de l'industrial, urbà i d'infraestructures. Juntament amb aquests canvis en la divisió econòmica de l'espai, apareix una nova divisió social de l'espai perifèric.

b) A l'estructura demogràfica es donen importants modificacions en la composició de la piràmide i per tant en les potencialitats, així com en la distribució de la població activa per sectors econòmics i territorials.

c) La funció del territori i el grau de dependència respecte a la metròpoli varien de forma important, així mateix que els fluxos interterritorials.

d) En la percepció i valors de la població d'aquestes perifèries es modifica fluctuant la seva escala i incidint en el seu arrelament i sentiment de pertinença. La capacitat dels municipis de mantenir identitats pròpies condicionarà la identificació habitant-territori i per tant, la seva interacció.

És en aquest últim apartat on se centrarà la resta de la comunicació. Intentar conèixer el concepte de «perifèria» i els valors associats amb ella. Conèixer la percepció de les transformacions que es donen en un territori considerat perifèric, econòmicament i socialment. Conèixer la identificació, els valors topofílics i topofòbics d'un territori amb un feble arrelament de gran part dels seus habitants que corren el risc de ser afectats per l'anonimat metropolità, és un dels objectius.

Aquest territori estudiat és la comarca del Baix Llobregat.¹¹

2. Els estudis de percepció i les seves aportacions

Per a les persones que viuen en qualsevol espai diem que aquest és un espai viscut. Així per a les persones que vivim a la Comarca del Baix Llobregat aquest territori també és un espai viscut encara que moltes vegades de forma inconscient i està fonamentat per un conjunt de símbols i valors elaborats per l'experiència personal i col·lectiva. L'entorn juga un paper molt important en el creixement i desenvolupament global de tot ésser, i es pot dir que les persones actuen sempre en funció de com perceben el medi.¹² Per això és molt important conèixer els mapes mentals i la percepció dels ciutadans del seu territori, en el nostre cas, un territori perifèric de Barcelona. Així mateix és important conèixer els elements que conformen el seu esquema medio-ambiental i que ens poden ajudar a aconseguir una aprehensió integral del medi habitat.

Perquè l'aprehensió del territori, apropiar-se del seu espai, no és només controlar l'espai físic conegut, sinó que implica l'establiment d'una relació amb ell i en ell, suposa integrar-lo en les seves vivències, marcar-hi la pròpia empremta, i poder ser-ne l'agent transformador. Per tant, tot això permet l'autoidentificació i l'arrelament a un territori identificat, en aquest cas la comarca del Baix Llobregat.¹³ Però per aconseguir-ho s'han de conèixer i viure els elements configuratius i cohesionadors de la comarca, o del sector territorial estudiat, encara que sigui un apèndix de Barcelona.

L'estudi sobre la percepció del territori i els mapes mentals ens aporten el coneixement dels factors integradors que ens permeten establir una graduació del medi més proper al més llunyà. Perquè és conegut que la identificació amb el medi proper (casa, carrer, barri) és molt forta, però la dificultat es presenta per establir-hi una graduació del sentiment de pertinença sense els buits territorials que trenquen el fil conductor de l'arrelament. I aquesta necessitat de buscar el fil conductor es fa més urgent en el cas d'aquest territori perifèric, davant de l'intent de Catalunya de situar-se en el nou ordre social i econòmic europeu i, davant la pressió homogeneïtzadora¹⁴ de la macrocefàlia barcelonina per la industrialització, tecnificació i inculturització urbana.¹⁵ L'efecte podria ser la limitació del sentiment topofílic de gran part dels habitants d'aquestes perifèries, al barri i al poble.

La gran majoria dels estudis concrets que s'han fet sobre la percepció del medi han estat centrats en espais d'extensió relativament reduïda, com el carrer, l'escola, el barri, el poble i la ciutat,¹⁶ i d'aplicació molt limitada.¹⁷ Però les seves aplicacions són moltes i variades, tant en els seus objectius i camp d'aplicació (empresarial, comercial, administració, urbanisme, arquitectura, etc...) com en l'escala que es pot reduir o ampliar segons l'objectiu a aconseguir.

Una síntesi dels principals aspectes sobre els quals ens poden donar informació els estudis de percepció són:

a) El grau de coneixement del territori, els buits territorials en el mapa mental i la mobilitat intermunicipal.¹⁸ Aquesta informació també ens dona els centres d'atracció de la comarca.

b) Els límits i la forma percebuda del territori estudiat, amb les corresponents deformacions de la imatge territorial.

c) Els valors topofílics, és a dir, els valors i aspectes associats positivament al territori i que per tant tenen poder d'arrelament en aquests espais perifèrics.

d) Els valors topofòbics, és a dir, els valors i aspectes associats negativament al territori. En aquest cas ens pot dir quins són els valors negatius de la perifèria.

e) El sentiment de pertinença, és a dir, el lloc o territori de màxima identificació i arrelament per als habitants. Aquesta informació és molt important i significativa del nivell d'integració, especialment en aquestes zones perifèriques.

f) El sentit del lloc, és a dir, els motius d'arrelament i la base del sentiment de pertinença. Aquest és un sentiment molt lligat a l'esquema afectiu dels habitants.

g) Els elements d'identitat i configuració, és a dir, els elements (persones, fites, etc...) considerats més representatius del territori estudiat. En aquest cas ens pot indicar, juntament amb els valors topofílics, la legibilitat i cohesió de la comarca del Baix Llobregat i els elements coincidents amb els valors perifèrics dels habitants.

h) El grau d'unitat territorial, així com els diferents sectors que perceben els habitants de la comarca. Ens permet conèixer els elements aglutinadors que per als habitants donen unitat.

i) El grau de dependència percebut del territori envers Barcelona i els motius d'aquesta dependència. Aquesta informació ens permet conèixer els límits territorials percebuts de la dependència, així com la percepció dels dèficits del territori.

j) El grau de transformació i transformacions del territori que perceben els seus habitants. En aquest cas ens dona informació sobre les transformacions percebudes en una àrea perifèrica.

k) Els agents transformadors percebuts com a actors i dinamitzadors de les transformacions econòmiques en un territori, en aquest cas perifèric.

2.1. Algunes dades sobre la percepció de la perifèria: El Sector Central del Baix Llobregat

Aquestes dades provisionals i orientatives, en espera d'una anàlisi més detallada dels resultats globals de la comarca del Baix Llobregat, corresponen a 93 enquestes fetes a alumnes de 4t i 5è d'FP i de COU de diferents Instituts que resideixen en 8 municipis del Sector Central de la comarca (el Papiol, Molins de Rei, Pallejà, Corbera de Llobregat, Vallirana, Cervelló, Sant Vicenç dels Horts i Torrelles de Llobregat). La globalitat de l'estudi ens permetrà comparar les diferents percepcions i conceptes de la comarca i de «centre-perifèria». Algunes variables són: els diferents sectors territorials de la comarca, el nivell d'estudis i nivell econòmic de les famílies, sexe, i d'altres correlacions significatives.

a) El *concepte de perifèria*, lligat a que el 90% dels enquestats consideren que el seu municipi de residència és més perifèric que central en la conurbació de Barcelona.¹⁹ El concepte ve determinat perquè consideren que aquests municipis ESTAN ALS VOLTANTS O LLUNY DE BARCELONA (item obert). Altres consideren que la perifèria està determinada per una NECESSITAT I UNA DEPENDÈNCIA DIRECTA DE BARCELONA AMB LA QUE S'ESTÀ EN CONTACTE i per UN DESENVOLUPAMENT INFERIOR AL DEL CENTRE. Altres elements que conformen el concepte de «perifèria» són: TENIR INDÚSTRIA, SER MUNICIPIES PETITS, QUEDAR ESPAIS ENTRE ELS POBLES I ENTRE LA CIUTAT, NO ESTAR TOTALMENT LLIGADA A LA CIUTAT, SER NECESSARI DESPLAÇAR-SE PER ALGUNA QÜESTIÓ.

Cercant altres valors associats a la perifèria (item tancat) els més significatius dels 49 llistats (més del 50% dels enquestats) son: INDUSTRIAL, DEPENDENT, OBRERS, CONTAMINACIÓ, DEFICIÈNCIES, TREBALL, ATUR, INJUSTÍCIA, HUMÀ, CASTELLÀ, BAIX NIVELL CULTURAL. Aquestes dades presenten una valoració força negativa de

la perifèria, aspecte que contrasta amb la percepció més bucòlica de tota la comarca del Baix Llobregat.²⁰

b) *Els elements de configuració i legibilitat* segons els mapes mentals, són principalment el RIU i la COSTA. Altres elements però amb menys significància quantitativa són: EL COLLSEOLA, LES CARRETERES, EL DELTA, L'AEROPORT, ELS FFCC., L'AUTOPISTA, ELS CASTELLS, ELS CENTRES COMERCIALS, i TV3. Hi ha d'altres elements que configuren el territori però pertanyen a parts de la comarca no considerada perifèrica.

Però quan es pregunta directament, a més d'aquests elements de legibilitat apareixen LES INDÚSTRIES, ELS ESPAIS VERDS, LES CASES BAIXES, ELS BARRIS, ELS CONREUS, ELS MUNICIPIS PETITS, ELS AJUNTAMENTS, LES AGLOMERACIONS URBANES. Aquestes dades ens permeten deduir que en els mapes mentals es reflexa menys informació de la percebuda, potser per l'inconvenient d'haver de dibuixar o de situar-la en l'espai.

Els municipis de la comarca que configuren el sector perifèric de la conurbació (sempre segons aquest sector estudiat) són bàsicament del delta i del continu urbà (vegeu mapa).

c) Els *valors topofílics* associats a la perifèria són: LA TRANQUIL·LITAT I POC SOROLL, ELS ELEMENTS DE LA NATURA, LES RELACIONS AMB LES PERSONES I AMICS, LES POQUES AGLOMERACIONS I EL FET D'ESTAR PROP DE BARCELONA. Aquests valors d'arrelament són coincidents amb els valors topofílics de la Comarca i totalment contraris als manifestats com a topofòbics en el «centre de la conurbació».

d) En els *valors topofòbics* de la perifèria es dona més dispersió. Els més citats són: LA INDÚSTRIA I LA CONTAMINACIÓ, (molt interrelacionats), EL PROBLEMA DEL TRANSPORT, LA MANCA DE SERVEIS I DE DIVERSIONS, LA POCA CULTURA I POC ACCÉS, LES POQUES OPORTUNITATS PERSONALS. Aquestes mancances són les més valorades del «centre».

e) Els *elements identificadors de les perifèries* han estat molt difícils de concretar. La majoria són associats a TREBALLADORS-OBRERS I PAGESOS (40%) i alguns citen els ALCALDES. Aquesta dificultat es manifesta en l'elevat índex dels que no contesten, i més d'un 20% de respostes són de difícil agrupament. Comparativament els identificadors del «centre» citen a Pujol, Maragall, i persones relacionades amb el poder-negociopolítica (50%), a més de professions liberals.

f) El *sentiment de pertinença* d'aquests enquestats residents en municipis considerats per ells com a perifèrics, és principalment de CATALUNYA (considerant la. i 2a. opció) i després el POBLE DE RESIDÈNCIA. El sentiment més feble correspon a ESPANYA i A LA COMARCA. Contràriament un 70% identifiquen les «persones com jo» amb el Baix Llobregat (tenen consciència de viure a la comarca, encara que no dominin el seu territori). Els valors topofílics del sentiment de pertinença són el fet d'Haver nascut i CRESCUT. També es manifesten molt importants els elements d'identificació amb Catalunya (SENTIMENT CATALÀ, LLENGUA, HISTÒRIA I CULTURA CATALANA). Aquest últim fet presenta com a hipòtesi una progressiva integració de les noves generacions de descendència de persones nascudes fora de Catalunya.

g) *Les transformacions percebudes del territori.* Aquest ítem es referia a tota la comarca, però recordem que els alumnes resideixen en el Sector Central. Més de la meitat diuen que sí s'han donat canvis últimament. Els més citats són EL CREIXEMENT URBÀ, LES OBRES PÚBLIQUES I LES INFRASTRUCTURES, aspectes que podien quedar resumits per la opinió «S'HAN DONAT MOLTS CANVIS EN EL PAISATGE». Altres canvis citats són: DETERIORAMENT DEL MEDI I AUGMENT DE CONTAMINACIÓ, AUGMENT DE LES INDÚSTRIES I PÈRDUA DE TERRENYS AGRÍCOLES, CREIXEMENT DEMOGRÀFIC, «OCUPACIÓ» DE LA COMARCA PER BARCELONA.

h) La percepció dels *agents transformadors* és més difícil i molts no contesten (20%) la pregunta. Els agents més citats són LES PERSONES I LA INDÚSTRIA. Altres considerats com a agents transformadors són: ELS ALCALDES-POLÍTIQS-AUTORITATS I LA GENT IMPORTANT, i també citen com a causants les URBANITZACIONS I LES CONSTRUCCIONS. Es podrien comentar altres dades tretes d'aquest estudi de percepció. En concret és interessant contrastar, entre d'altres tots aquests valors sobre la perifèria amb els valors que consideren «centrals». També es podrien extreure algunes conclusions, si més no provisionals, comparant el marc general de la dinàmica de les perifèries i la percepció d'aquests enquestats. Però en espera dels resultats de l'estudi complet de la comarca, que serà més concloent aquesta anàlisi pot servir com a aportació de la percepció de la dinàmica de les perifèries urbanes, comentada en els primers fulls, per la població que hi viu.

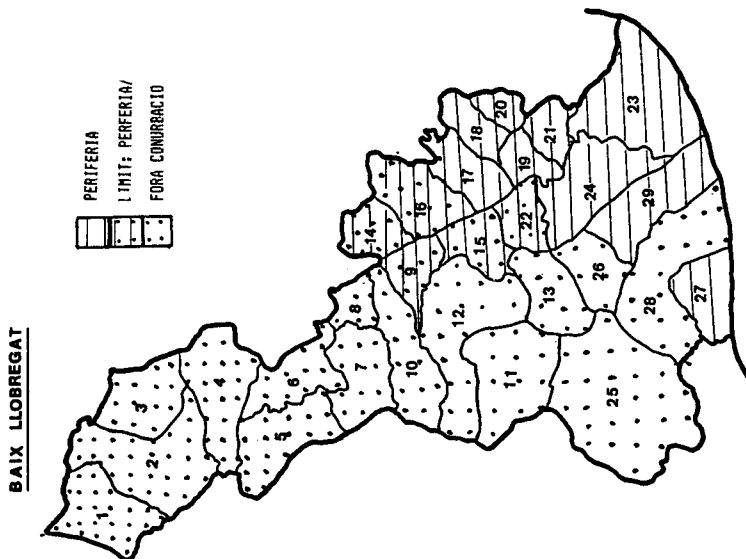
Notes

- 1 RACIONERO, L. 1981: *Sistemas de ciudades y ordenación del territorio*. Alianza Universidad. Racionero ja constata que fins 1965 l'evolució del desenvolupament econòmic espanyol presenta una tendència cap a la concentració espacial de l'activitat econòmica i, que tindrà com a conseqüència el naixement de les àrees Metropolitanes de Madrid, Barcelona, Bilbao i València.
- 2 Aquestes etapes de la urbanització d'EEUU queden exposades per SINCLAIR, R. 1988. «Cambio demográfico y redistribución espacial dentro de las metrópolis de Estados Unidos» a *Espacios rurales y urbanos en áreas industrializadas*. Ed. Oikos-Tau. Barcelona. I dins el II Congreso Mundial Vasco de Geografía.
- 3 VEGETO CHESHIRE, P. i HAY D. «Problemas de declive y crecimiento en las ciudades de Europa» a *Estudios Territoriales*. MOPU n. 19.
- 4 CIENFIC AMERICAN. 1979. *La ciudad: su origen, crecimiento e impacto en el hombre*. H. Blume. Madrid.
- 5 BARRERE, P. 1988: «Urbanización del campo en los países industrializados» a *Espacios rurales...* (op cit). En aquesta ponència anomena aquesta invasió de les perifèries urbanes com a «rurbanització» i situa aquest concepte, junt amb el de «periurbanització» des d'una òptica de destrucció rural.
- 6 SANTOS, Milton. «L'organització del Territori a la fi del Mileni». Cicle de Conferències organitzades per Fundació Caixa de Pensions. Febrer. 1988
- 7 SÁNCHEZ Joan. «Noves tecnologies i nova organització del territori». Cicle Conferències. (op. cit) Com a exemples es poden citar l'Autopista 128 de Boston, Parc Tecnològic del Vallès, Tres Cantos a Madrid, Parc Tecnològic del País Basc, Parc tecnològic de València.
- 8 VEGETO MOPU. 1987. *Áreas Metropolitanas en la crisis*. Madrid. pp. 41-80.
- 9 Alguns treballs que recullen la dinàmica de l'A.M. de Barcelona a part de la infinitat de publicacions de la C.M.B. són: AAVV. 1987. *Barcelona. Gènesi i consolidació del fet metropolità*. CMB. CMB. 1986. *Área y Región Metropolitana de Barcelona*, MOPU. 1988. *Áreas metropolitanas en la crisis*. Madrid.
- 10 LLARCH, E. i SAEZ, X. 1987. «El fet metropolità a Barcelona: una aproximació econòmica» a *Barcelona. Gènesi...* (op, cit) (pp. 56-66).
- 11 Amb el suport del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, aquest curs l'autor d'aquesta comunicació està realitzant un estudi sobre «La percepció del territori del Baix Llobregat» del qual una part està dedicat al tema «centre-perifèria» en relació a la comarca. Aquest estudi s'està realitzant a alumnes de COU, 4t i 5è d'FP, de tots els municipis de la comarca, així com a Professors i «personalitats comarcals». El total serà de 600 enquestes aproximadament, més els mapes mentals, entrevistes i observacions personals.

- ¹² BAYLLY, A. 1979. *La percepció del espació urbano*. E.A. L. Madrid. (pg. 41).
- ¹³ Vegeu MORALES, M. 1983: *El nen i l'entorn: Orientacions i Activitats per a la infància*. Oikos-Tau. (pg. 39).
- ¹⁴ Vegeu MUNTANYOLA, J. 1983. *Didàctica de l'entorn: Fonaments i possibilitats*. Oikos-Tau. Aquest autor recull aquest fet en la seva classificació dels perills de mort del medi: STRESS, ABSTENCIÓ I DEPRIVACIÓ (pp. 50-54).
- ¹⁵ LYNCH, K. 1985 (2a): *La imatge de la ciutat*. Ed. G. Gili. México. Aquest autor exposa la pèrdua d'importància del marc natural del territori davant de l'augment de la densitat, extensió i tecnificació de la metròpoli (pg. 135). També diu que quan hi ha una remodelació d'un medi existeix el problema de rescatar la identitat latent d'aquell territori en tota la confusió de la transformació. (pg. 141).
- ¹⁶ Alguns estudis sobre el tema són: LYNCH, K. 1984 (op.cit.). Títol original *The Image of the City* 1960. Aquest autor recull els estudis fets a Boston, Jersey City i Los Angeles. VILAGRASA, J. 1982. *La imatge de la ciutat de Lleida*. Rev. Estudis Urbans a Lleida. Altres estudis de la Universitat Complutense de Madrid recullen els estudis d'alguns barris d'aquesta ciutat comentats a ESTEBÁNEZ, J. 1988. *La ciudad y su definición a Geografía Humana*. Ed. Cátedra. (pg. 364-389). El cas de Sant Cugat està estudiat per BUSQUETS, J. 1990. *La percepció dels canvis espacials: El cas de Sant Cugat*. Document d'Anàlisi Geogràfica n. 16 UAB. Tractant el territori metropolità el I.E.M.B. *Enquesta metropolitana 1986* analitza la percepció d'algunes variables socials i territorials.
- ¹⁷ Un exemple d'aplicació didàctica és l'estudi que està fent l'autor de la comunicació, amb l'objectiu d'establir unes línies didàctiques a partir de la percepció de la comarca. Vegeu PALOS, J. «La percepció de la comarca i la didàctica» I. Jornades de Recerca Històrica i Social del Baix Llobregat. Novembre 1990. Amb més dades s'ha presentat d'altra comunicació al II Simposium sobre l'ensenyament de les Ciències Socials (Abril 1991).
- ¹⁸ VILAGRASA, J. 1982 (op cit.) En aquest estudi els resultats demostren que els barris de la ciutat de Lleida són els primers a desaparèixer dels mapes mentals i que les àrees més subvalorades o desconegudes són les zones perifèriques i de baix estatus social. (La mostra estudiada són alumnes de COU, FP i 1r Universitat).
- ¹⁹ Aquest resultat es dona davant l'elecció de considerar el seu municipi entre «centre» o «perifèria» de la conurbació. Però la tendència real és considerar tot aquest sector central de la comarca en el límit entre el centre i perifèria, fins i tot els municipis de l'interior consideren que estan fora de la perifèria. Vegeu mapa on tenien l'opció de considerar-lo fora de la conurbació.
- ²⁰ Vegeu PALOS, J. II Simposium ... (op.cit.) a celebrar els dies 3, 4, 5 d'abril de 1991.

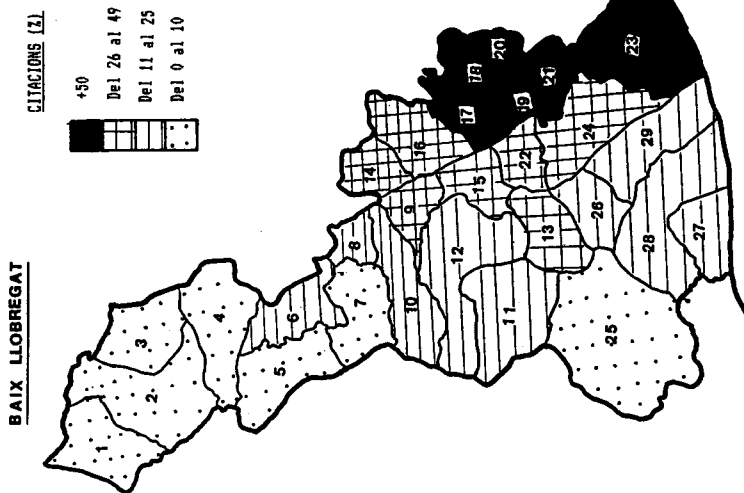
Mapa 1

Percepció dels municipis que pertanyen al centre, a la perifèria o estan fora de la conurbació de Barcelona. (Ítem tancat amb les tres possibilitats)

Mapa 2

Percepció dels municipis que tenen la influència de Barcelona. Classificació segons percentatge de citacions. (Ítem-mapa obert)

MUNICIPIES

1. COLLBATÓ
2. ESPARREGUERA
3. OLESA DE MONTSERRAT
4. ABRERA
5. S. ESTEVE SESROVITRES
6. MARTORELL
7. CASTEL·LÍ DE ROSANES
8. S. ANDREU DE LA BARÇA
9. PALLEJÀ
10. CORBERA DE LLOBREG.
11. VALLIRANA
12. CERVELLÓ
13. TORRELLES DE LLOBR.
14. EL PAPIOL
15. S. VICENÇ DELS HORTS
16. MOLINS DE REI
17. S. FELIU DE LLOBR.
18. S. JUST DESVERN
19. S. JOAN DESPI
20. ESPLUGUES DE LLOBR.
21. CORNELLÀ DE LLOBR.
22. S. COLOMA DE CERVELLÓ
23. EL PRAT DE LLOBR.
24. S. BOI DE LLOBR.
25. BEGUES
26. S. CLIMENT DE LLOBR.
27. CASTELLDEFELS
28. GAVA
29. VILADECANS